

XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TOKAT'TA KURULAN VAKIFLAR/Foundations Established
In Tokat in The Second Year of XV.Century

Muhammed OKUDAN

Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı,

muh.okudan@gmail.com

Orcid: 0000-0003-4197-5878

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
19 Mart 2018 / 19 March 2018

Kabul Tarihi / Accepted
21 Mart 2018 / 21 March 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Okudan, M, (2018), XV. Yüzyılın ikinci yarısında tokat'ta kurulan vakıflar/Foundations Established In
Tokat in The Second Year of XV.Century, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **88-104**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TOKAT'TA KURULAN VAKIFLAR

Foundations Established in Tokat in The Second Year of XV. Century

ÖZ

Vakıf insanların bazen de hayvanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere insanoğlunun kendi malını gönüllü bir şekilde Allah rızası için hibe etmesidir. İslam Tarihinin ilk yıllarından itibaren devletler vakıf kurumuna özel bir önem vermiştir. Bu kurum, Osmanlılar Döneminde en teşekküllü haline ulaşmış, birçok hizmet bu kurum aracılığı ile yerine getirilmiştir. Tokat'ta, 1398 yılında Osmanlı tarafından fethedildikten sonra, şehrin birçok ihtiyacı vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. XV. Yüzyılın ikinci yarısında tespit edebildiğimiz kadarıyla Tokat'ta beş vakıf kurulmuş, bir imarethane, bir medrese, bir zaviye ve bir hankâh inşa edilmiştir. Bu vakıflara gelir getirmek üzere, başta köy ve mezra olmak üzere çeşitli akarlar tahsis edilmiştir. Vakıfların tamamı askeri sınıfa mensup olup, bu vakıflardan ikisi melik, ikisi emir ve biri ise sultandır. Kurulan vakıfların dört tanesi yarı ailevi vakıf olması, vakıfların ellerindeki gayrimenkullerin miras yoluyla parçalanmasının önüne geçmek istediklerinin bir göstergesi olmalıdır.

Anahtar Kelime: Osmanlı, Tokat, Vakıf, XV. Yüzyıl, Vakfiye.

ABSTRACT

The foundation is that human beings voluntarily donate their own goods for the purpose of Allah in order to meet both own various needs and the animals. Since the early years of the Islamic history, states have given special importance to the foundation. This institution has become the most organized in the Ottoman Period, many services have been fulfilled through this institution. After Tokat was conquered by the Ottoman State in 1398, many of the city's needs were provided by foundations. In the second half of the 20th century, five foundations were established in Tokat and an almshouse, a madrasa, a small dervish lodge and a hankâh were built. In order to bring in income to these foundations especially first of all landed property, villages and hamlets have been allocated. All of the foundations are members of the military class, two of them are king, two of them are orders and one of them is a Sultan. Four of the foundations which found must be semi-familial foundations and should be a demonstration that they want to prevent the real estate in their hands from being broken down by inheritance.

Keywords: Ottoman, Tokat, Foundation, 15. Century, Waqfiya.

GİRİŞ

Tokat, tarihi milattan önce V.-VI. yüzyıllara dayanan, Hititlerden Frigler'e, Dânişmendliler'den Selçuklular'a kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapan önemli bir Anadolu kentidir. Tokat'a Müslüman akınları Emeviler döneminde başlamasına rağmen şehir, Malazgirt savaşından sonra 1074 tarihinde Dânişmend Gazi (ö. 477/1085 [?]) tarafından fethedilmiş, daha sonra Selçuklular, İlhanlılar, Eretnaoğulları ve Kadı Burhâneddin Devleti hâkimiyetine girmiştir. Kadı Burhâneddin Devleti'nin yıkılmasından sonra yerel beylerin mücadelesinden bunalan halk Yıldırım Bayezid'e haber göndermiş, bunun üzerine Yıldırım Bayezid 1398 yılında şehri kolaylıkla ele geçirmiştir (Açıkel, 2012: 220).

Vakıf, sözlükte durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise herhangi bir menkul ya da gayrimenkulün sahibi tarafından dini, sosyal ve hayri bir amaç için sonsuza değin tahsisi şeklinde ifade edilen, hukuki bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesidir (Yediyıldız, 2012: 475).

Bu makalede XV. yüzyılın ikinci yarısında Tokat'ta kurulan vakıflar ele alınacaktır. Tokat vakıfları hakkında birçok araştırma yapılmasına rağmen makalemize konu olan dönemle ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tokat vakıfları ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar ve makaleler şunlardır: Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklular ve Beylikler Dönemi Vakıfları*; Fatma Üstek, *Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları H. 984/M. 1576*; Reşat Çelik, *Tokat Vakıfları (1757-1810)*; Aylin Tunca, *Vakfiyelere Göre Tokat Vakıfları (H. 1000- 1200/ M. 1591-1785)*. Makaleler ise Mehmet Beşirli, *Vakıf Kurumunun Önemi ve Tokat'ta Hamza Bey Evkafı Üzerine Bazı Bilgiler*; Ali Açıkel, *Tokat Sancağı Vakıf Muhasebe Defterleri (1880-1920)*; Ali Açıkel, *Tokat Kazasında Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890)*; Fatih Coşkun Ertuş, Şaziye Ulubaş Şahin, *17. Yüzyılda Anadolu'da Kadın Vakıfları ve Muhasebesi: Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebe Örneği*. Bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışma ise Ali Açıkel ve Abdurrahman Sağırli tarafından yapılan *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler* adlı eserdir. Yazarlar, gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan gerekse Şer'iyye Sicillerinde bulunan yaklaşık 750 tane vakfiyeyi tespit etmiştir. Osmanlıca olan vakfiyeler latinize edilmiş, Arapça olanların ise tıpkıbasımı yapılmıştır. Vakıflarla alakalı Açıkel ve Sağırli'nin çalışmasında kurulan vakıflarla ilgili bir değerlendirme mevcut değildir. Bu çalışmaya konu olan vakfiyelerde "Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler" adlı eserde bulunan, Arapça yazılmış ve tercüme edilmemiş sadece tıpkıbasımı yapılmış vakfiyelerden oluşmaktadır. Çalışmada önce vakfiyedeki anlatım

doğrultusunda vakıf kurucusunu, vakfettiği menkul ve gayrimenkulleri ile vâkıf şartları incelenecek, daha sonra ise bunların değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Vakfiyeler

1.1. Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 6 Rebûlevvel 856 (27 Mart 1452) tarihli vakfiyede Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi b. Merhûm Beğler Çelebi, cihân meliklerinin en adili, zayıfların ve ümmetlerin sığınağı, kılıç ikliminin vâlisi, seyf ve kalem erbâbının hizmetlisi, saâdet semâsının ışığının doğduğu yer, ‘adâlet ve cömertliğin hayat kaynağı, mazlumun zâlimlerden hakkını alan ‘adil kişi, melikler ve hakanların ulusu, dinin ve milletin yücesi olarak tanıtılmaktadır. Bunun dışında Mehmed Paşa ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (Bundan sonra “VGMA.” şeklinde kısaltılacaktır), Defter No (bundan sonra “df.” şeklinde kısaltılacaktır.) 582/2, Sayfa No (Bundan sonra “s.” Şeklinde kısaltılacaktır.) 275, Sıra No (Bundan sonra “sr.” Şeklinde kısaltılacaktır.) 188; Açikel ve Sağırılı, 2005: 164-167).

Vâkıf şartlarının yerine getirilmesi için birtakım gayrimenkuller vakfetmiştir. Bu gayrimenkuller şunlardır: Tokat merkezde Şifa Medresesi yakınında bulunan bir sofa, bir kış odası, bir ekmekhane, bir mahzen ve bir bahçeyi müstemil evinin tamamını, Eğdir köyü’nün Arzular, Derbend ve Yabanalanı ismindeki mezarları; İsaköy, Musavıranı, Taşköy ve Yaylak mezarları; Kocac Köyü Sarılar mezarası; Ağcavıran köyü ve Ahmed köyünde kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını; Çorumlu nahiyesi’nde Ağcamescid köyü, Viravi mezarısıyla birlikte Bozbuğa köyü, Horosan ve Boğdu mezarlarıyla birlikte Sarte köyü, Koçın köyü, İnköyü, Hoca köyü, Ahiilyas köyü, Saray köyü, Yenice (İncesu) köyü, Karğa köyü, Soluk köyü, Çorumlu nahiyesi’nde Burunçiftlik köyü, Siyahşah köyü, Beyler Çelebi namı ile meşhur Emlak köyü, Kabaklı köyü, Üvük köyü, Merami mezarası kendisine ait olup tamamını; Osmancık nahiyesi’nde Ciğan, Övük, Tercan, Karapınar, Taşı mezarları, Göğercinlik namıyla meşhur Karaca, Şekerbey, Tezekçi mezarları ile Yoğunpelit köyünün kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını; Osmancık nahiyesi’nde Büyükincesu divanının tamamını; Tokat kazası, Kumnat nahiyesi’nde bulunan Göle köyünün kendi hissesine düşen yarı hissenin tamamını; Tokat merkezde Suluk namı ile meşhur bahçenin tamamı ile Çaşnigir namı ile meşhur değirmenin tamamını; Artukabad kazası’nda Musa köyü, Yebati, Kakılcı, Demircivıranı mezarlarının kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını bütün hakları ile birlikte vakfetmiştir.

Mehmed Paşa öncelikle vakfettiği bu arazi ve diğer gayrimenkullerden elde edilen gelirin vakfın şartları doğrultusunda harcanmasını ve vakfettiği evin çocuklarının en salihinin oturması için tahsis edilmesini istemiştir. Ankebut Medresesi'nde bulunan dört hafıza Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'an'dan cüz okumaları karşılığında kişi başı Osmanlı müddi ile 2 müd buğday verilmesini, kadir, berat gibi mübarek gecelerde ve arefe, bayram gibi günlerde 20 Osmanlı ritli helva yapılarak dağıtılmasını, geri kalan gelirin on hisse yapılmasını şart koşmuştur. Bu on hisseden bir hissesinin kendisinden sonra müteveli olacak en salih evladına verilmesini, geri kalan dokuz hissenin ise çocukları arasında İslam hukuk kurallarına göre paylaşılmasını, bu paylaşımın nesilden nesile bu şekilde devam etmesini talep etmiştir. Vâkıf şayet nesli kesilir ise bu gelirlerin en yakın akrabalarına, onlarında nesli kesilirse Tokat'ta yaşayan fakir ve miskin Müslümanların ihtiyaçları için harcanmasına tahsis etti. Hayatta olduğu sürece müteveli olarak kendisini, kendisinden sonra evladının en salihinin müteveli olarak atanmasını şart koştu (VGMA, df. 582/2, s. 275, sr. 188).

1.2.Cemaleddin Cemal Bey b. Bazarlu Bey Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 6 Safer 861 (3 Ocak 1457) tarihli vakfiyede Cemaleddin Cemal Bey, cömertlerin en yücesi ve en şerefli, yüksek makam sahibi, emir sülalesinden Emir Cemaleddin Cemal b. Bazarlu Bey olarak tanıtılmaktadır. Cemal Bey ile ilgili başka bir bilgi vakfiyede bulunmamaktadır (Açıkel ve Sağırılı, 2005: 168-169).

Cemal Bey, Cincine köyünün kendi hissesine düşen yarım hissenin tamamını, Mamuha köyünün tamamını, Hafik nahiyesinde bulunan ekmek fırını ile yehlama? namıyla meşhur değirmeni vakfetmiştir. Vâkıf, vakfettiği gayrimenkullerden elde edilecek gelirlerin kız ve erkek çocukları arasında İslam hukukuna göre bölüştürülmesini istemiştir. Şayet çocukların nesilleri kesilirse, azatlı kölesine ve onun çocuklarına elde edilecek bu gelirin verilmesini, onlarında nesilleri kesilirse Tokat'ta bulunan Hamza Bey Zaviyesi'nin ihtiyaçları doğrultusunda harcanmasını şart koşmuştur. Yine bu arazilerde elde edilen en iyi ve en temiz buğdayın 1/3 ünü, her Pazartesi ve Perşembe günleri tecvit üzere Kur'an'dan bir cüz okuyup, sevabını kendisi, anne ve babası, çocukları ve akrabalarının ruhlarına bağışlaması karşılığında verilmesini istemiştir. Cemal Bey tevliyet görevinin hayatta olduğu sürece kendisine, kendisi vefat ettikten sonra ise en büyük erkek evladına ait olduğunu belirtmiştir. Nesilleri kesilirse Tokat'ta bulunan Hamza Bey Zaviyesinin mütevellisine şart koşmuştur (Açıkel ve Sağırılı, 2005: 168-169).

1.3. Pir Ahmed Bey b. Mehmed Bey Çelebi b. Ali Bey Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 1 Zilhicce 882 (6 Mart 1478) tarihli vakfiyede Pir Ahmed Bey b. Mehmed Bey, himmeti yüce olan, melek ahlaklı, iyilik ve güzelliklerin ma'deni Emîr-i Mu'azzam Pir Ahmed b. Merhûm Mehmed Çelebi b. Merhûm Ali Bey olarak tanıtılmaktadır. Vakfiyede kendisiyle alakalı başka bir bilgi bulunmamaktadır (VGMA., df. 482, s. 115, sr. 3; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 170-173).

Pir Ahmed Bey, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yenice ismi ile meşhur Esdanus köyünün oniki hissesinden yedi hissesinin tamamını, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Geydun? (Gebdun) köyündeki dört hissesinden üçünü, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yezluk köyünün kendi hissesine düşen yarım hissesini, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan, Emre, Başbüyük, Ağki, köylerinin tamamını, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yöre, Süvari, Kızılcaviran, Belen, Mezrasının tamamı, Kilisecik, Şemseddin mezralarının tamamını, Sivas vilâyetinin Issıçermik nahiyesinde bulunan, Ereğlü, Direklü, Oğlakçı ve Bedel köylerinde bulunan dört hissesinden bir hissesinin tamamını, Sivas merkezde bulunan Dikmetaş, Şeyhkaya, Yedikavak, Terpincik mezralarının tamamını, Kefurni vilâyetine bağlı mezralar ile Pirhasan, Çiçek ve Dadukta köylerinin tamamını ve Tokat'a bağlı Kumnattaki arazinin tamamını bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir.

Vâkîf, vakfettiği bu köy ve mezralardan elde edilecek bütün mahsulatın on hisse yapılmasını, 1/10'nun mütevellîye verilmesini, geri kalan 9 hissenin de 5 parçaya bölünmesini şart koşmuştur. Bu beş hissedenden birini Tokat Kuru Meydan'da bulunan Şehid Melik Kamerüddin'in mezarının olduğu yerde vakîf tarafından yaptırılan Bibayafoyi? zaviyesi salihlerine şart koşup, bu hasılatla mübarek geceler ve bayramlarda yemek pişirilerek, fakir ve miskin müslümanlara bal ile dağıtılmasını istemiştir. Geri kalan dört hissesini ise kendi çocukları arasında İslam Hukuk kuralları çerçevesinde paylaşılmasını talep etmiştir. Çocuklarının nesli kesilir ise bina ettiği zaviyede her gün öğle namazından sonra yemek pişirilerek Melik Kamerüddin'in ruhu için, zengin fakir ayırt edilmeksizin gelip giden bütün Müslümanlara yemek verilmesini şart koşmuştur. Zaviyede pişecek yemekler için günlük bir 1 kile buğday ve koyun eti satın almak için dönemin geçerli parasından 5 dirhem gümüş tayin etti. Her ekmek 100 dirhem olmak üzere günlük 1 kile ekmeklik un alınmasını talep etti. Zaviyede dindar ve güvenilir bir şeyh bulunup yemek yapım işini takip etmesi karşılığında günlük 3 dirhem ile senelik bir ölçek buğday almasını, açığıya günlük 2 dirhem, ekmekçiye 1 buçuk dirhem, yemekleri dağıtan ve

ihtiyaçlar için alışveriş yapan nakibe günlük 1 dirhem, vakfın yazıcılığını yapan câbiye 2 dirhem, odun ve tuz için günlük 3 dirhem tayin eyledi. Tevliyet görevi sağ oldukça kendisine, kendisinden sonra oğullarının oğullarına, onların nesli kesilirse kardeşi Pir Mehmed Bey'in oğullarının en salihine, onların da nesli kesilirse Tokat'ın iyi huylu kadısına tevliyet görevinin verilmesini şart koştu (VGMA., df. 482, s. 115, sr. 3. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 170-173).

1.4. Melik Seyfeddin Vakfiyesi (ö. ?)

Evâil-i Muharrem 887 (20 Şubat 1482) tarihli vakfiyede Melik Seyfeddin, Sadr-ı Kebîr, hayrat sahibi, Allah'ın rahmeti yoluna giren Melik Seyfeddin olarak tanıtılmıştır. Vakfiyede Melik Seyfeddin ile ilgili başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (VGMA., df. 608/1, s. 291, sr. 322. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 174-175).

Vâkıf, Tokat merkezde bir hankâh¹ inşa etmiştir. Bununla birlikte Melik Seyfeddin Artukabad nahiyesinde bulunan Arap köyü ve Kargın köyündeki akarları ile Kızılca, Alıkman, Mudut, Mehmed Bey mezarlarının kendisine düşen yarı hissesinin tamamını, adı geçen şehir dışında (ismi geçmiyor) Kiryas ve Dikmenler yakından tarıma elverişli arazisini, bakırcılar civarında bulunan sabuncu dükkânının kendisine düşen yarı hissesinin tamamını, Tokat'ta inşa ettirdiği, hankâh civarında bulunan yedi evin tamamını bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir.

Melik Seyfeddin, bu mevkûflardan elde edilecek gelirin itina ile toplanmasını ve öncelikli olarak hankâhın ihtiyaçlarının karşılanması ve bakım ve onarımının yapılmasını şart koşmuştur. Bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra arta kalan gelirin yarısının mütevelliyeye verilmesi; geri kalanından bir hisse hankâhta oturan ve yapılacak işleri bilen, Kur'an okuyan; her türlü töhmetten uzak, güzel sıfatlara sahip, Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'andan sure okuyan şeyhe verilmesini; bir hissenin Pazartesi ve Perşembe günleri kuran okuyarak, kendi ruhuna, Müslümanların ve müminlerin ruhlarına hediye edecek olan dört hafıza verilmesini; bir hissesini ise Regaib, Kadir, Berat gibi mübarek gecelerde bal helvası alınarak halka dağıtılmasına şart koşmuştur. Mütevellilik görevini kendisi hayatta olduğu müddetçe üstlenmiş kendisinde sonra erkek ve kız çocuklarına eşit olmak üzere üstlenmelerini istemiştir (VGMA., df. 608/1, s. 291, sr. 322. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 174-175).

¹ Eskiden tarikatlara bağlı olanların merkez kabul ettikleri ve toplanıp ibadet ettikleri yer.

1.5.Sultan II. Bayezid (ö. 912/1512) Vakfiyesi

Hicri 21 Zilkade 898 (3 Eylül 1493) tarihli vakfiyede Sultan II. Bayezid, Cenâb-ı Hakk'ın, işaret buyurduğu işleri başarıyla gerçekleştirmesi için seçtiği, lütuf ve keremiyle büyük mülk, saltanat ve hikmet verdiği, kâfirlerin topunu perişan edip dağıtmaya muvâfık kıldığı, kılıcıyla Rum memleketinde küfrün zulmünü izale buyurduğu, o beldeyi adaleti sayesinde güven ve iman ile doldurduğu, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Arap, Acem, Türk ve Deylem sultanlarının sultanı, saltanatı kara ve denizi mülkü altına almış, Allah'ın beldelerini muhafaza, kullarını himaye eden, i'la-yı kelimetullah için Allah yolunda cihat eden, etraf karanlık olsa da düşmanı cehennem ateşiyle yakan ve imhaya koşan, kendine açılan dilek elleri üzerine ihsan ve hediye yağmuru yağdıran, bütün gayesi hakk olan âlimlerin etrafında toplandığı Allah'ın mahlûklar üzerindeki halifesi, Cenab-ı Hakk'ın dostlarının yardımcısı, düşmanlarını kılıcı ile yok edicisi olan, kâfirlerin ve putların başını yere seren, denizde gezen dağ gibi gemilerin sahibi, İslam hukuk kurallarını düzenleyen en büyük insanları istihdam eden, saltanat tahtına irsen ve hakkıyla sahip bulunan, müminlerin emiri, Müslümanların imamı, saltanat, devlet ve din semasının güneşi, velilerin ve ariflerin sultanı Bâyezîd-i Bistâmî'nin adaşı, sultan ibn-i sultan, sultan Bayezid Han b. Sultan Mehmed Han Hazretleri olarak tanıtılmıştır (VGMA., df. 740, s. 405, sr. 158; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 179-193).

II. Bayezid, Tokat beldesinde bir imarethane ve bir medrese inşa ettirerek, medreseyi ilim tahsil eden salih öğrencilere, imarethaneyi de bütün mahzen, fırın, depo gibi tüm müstemilatıyla birlikte fakir ve miskinlerin salihlerine, annesi Gülbahar Hatun'un ruhu için bina ettirmiştir. Bu müesseselere gelir getirmek üzere şu arazileri vakfetmiştir: Mecidözü'nde bulunan vakıf köy ve mezraların tamamını; Yassıkışla, Yüzbeyi köylerindeki hisselerinin yarısını, Beyan (bağdemiri), Betan, Çıkrık, Ortakca, Halefetoğlanı, Çukuryurt, Ahmedoğlanı, Tataralı, Tubağı, Virancık, Kavaklıbük, Musaköyü (İsa mezarası), Karğu, İbek, Savcı, Saraycık, Karay, Evyeribağ, Çat, Börekçi köylerindeki hisselerinin tamamını; Killik, Kızılcaköy, Emirbağı, Kışlacık, Türkmenoğlanı, Cenke, Serçelü, Dola, köylerinde ki çeşitli büyüklükte hisselerinin tamamını; Tanözü (Zinni, Ünözü) nahiyesindeki bütün vakıf köy ve mezralarını, Çorumlu nahiyesinde, Çetuk, Eskiköy, İmanpınarı, Selmanviranı, Akpınar, Terceman, mezralarının tamamını; Devletoğlanı, Zekeriyaoğlanı, Divanköy ve Kortan Çiftliği ile beraber Karacaviran köyü, Hacıköy, Evhad, Hacıhabıl, Elperek, tasma Hızır, Bağluca, Borsucuk, Ağılıcık köylerinde ki çeşitli hisselerdeki arazilerini, Kangırı kazasında Tokat ve Güles köylerinin tamamını; Kalecik kazasında Kuramaz, Kuzuayağı ve Gül köylerinin tamamını; Çerkeş Nahiyesinde

Bozođlu köyünün tamamını; Kurşunlu kazasında Dumlupınar köyünün tamamını bütün hakları ile birlikte vakfetti.

Vâkîf öncelikli olarak emin, dindar ve güvenilir birisinin mütevellî olarak atanmasını istedi. Atanan bu mütevellî vakfın gelirini toplayarak medrese ve imaretin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak, bu iş için günlük 30 dirhem almasını; bir hatip atanıp her Cuma günü hitabet ve imamet görevini yapması ve karşılığında günlük 6 dirhem almasını; Kur'an'ı iyi okuyan, namazın rükünlerini bilen bir imam atanıp, imarete bulunanlara beş vakit namaz ve cemaatle kılınabilen namazları kıldırması ve bunun karşılığında günlük 5 dirhem almasını; iki müezzin tayin edilip günlük 3'er dirhem almalarını; dua eden ve Kur'an okuyanlara cüz sandığını getirmek cüz sandığını açmak kapatmak, cüzleri dağıtmak ve sair işleri yerine getirmesi için mu'arrif atanarak kendisine günlük 2 dirhem verilmesini; tecvit bilen kurrâdan on beş kişi tayin edilerek sabahları imarete hazır olmaları, acele etmeden yüzüne birer cüz okumaları ve kıraat bitmeden dünya kelamı konuşmamaları, bunu karşılığında her bir neferin 2 dirhem, sesi güzel ve hafız olan reislerine 3 dirhem olmak üzere toplam 31 dirhem verilmesini; tecvit bilen hafızlardan 6 kişi Cuma günleri diğer camilerdeki usul üzere devir yapmalarını bunun karşılığında günlük 1 dirhem sermahfile 2 dirhem olmak üzere 13 dirhem verilmesini; imarete salih, temiz, güvenilir, doğruluktan ayrılmayan bir şeyh tayin edilip, yiyecek ve içecekleri zamanında ihtiyaç sahiplerine ulaştırması karşılığında günlük 6 dirhem verilmesini; dürüst ve güvenilir bir kâtip tayin edilip gelir ve gideri yazması ve karşılığında 6 dirhem verilmesini; salih, güvenilir, alışverişten anlayan bir kişi vekilharç² olarak atanıp, ihtiyaç olunan şeyleri zamanında ve en iyisini alması, alınan bu malzemeleri şeyhe arz etmesi, şeyhin beğenmemesi durumunda alışverişi fesih etmesi karşılığında 4 dirhem verilmesini; emin iki hazin³ tayin edip birisi kilerci olarak mahzendeki bal, yağ, pirinç vb mamulleri koruması, diğerinde ambarcı olup buğday arpa, odun vs muhafaza etmesi ve misafirlerin hayvanlarının yemlerini vermesi, bunun karşılığında kilerciye 3 dirhem, ambarcıya 2 dirhem verilmesini; iki ferraş tayin edilip bunlar imaretin içini dışını temizleyip yaygıları sermeleri karşılığında günlük 3'er dirhem almalarını; iki temiz nakip atanıp bunlar sabah ve akşam talebelere, fakirlere ve misafirlere ekmek ve yemek dağıtmaları, devamında gelen misafirlerin geldikleri günden günün sonuna kadar belirlenen ölçüde yemeklerini vermeleri karşılığında günlük 3'er dirhem almalarını; bir kandilci atayıp kandilleri yakıp söndürmesi karşılığında günlük 2 dirhem almasını; çeşitli yemek yapmakta mahir iki aşçı bulup bunlara günlük 4'er

² Vakfın alışverişini yapmakla görevli kimse.

³ Vakfın hazinesini korumakla görevli kimse.

dirhem verilmesini; ekmek yapmakta mahir iki adet ekmekçi bulunup bunlara günlük 4'er dirhem verilmesini; yeterli miktarda câbî atanıp vakfin gelirlerini toplaması karşılığında günlük 20 dirhem verilmesini, bu 20 dirhem yetenek ve üstünlüklerine göre aralarında paylaşılmasını; emin bir kimse bulunup pirinci ayıklamasını ve buğdayı dövmesini ve öğütmesini, bunun karşılığında günlük 3 dirhem almasını; bir kapıcı tayin edip bu kapıcının yemek dağıtımını sırasında kapıda durup yemek sırasında terbiyesizlik edenleri engelleyip uyarması, şayet kulak asmasalar te'dip için dövmesi ve bunun karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir hamal tayin edilip çarşıdan güzel ve yağlı et alıp imaretin mutfağına getirmesini, etin kötüsünü satın almamasını, et almak için bir kasap tayin etmeyip iyi eti hangi kasapta bulursa ondan almasını ve bunun karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir bulaşıkçı tayin edilip imarethanedeki bulaşıkları yıkaması karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir hizmetçi atanıp tuvaletleri temizlemesi karşılığında günlük 1 dirhem verilmesini; bir ahırcı bulunup ahırını temizlemesi, misafirlerin hayvanlarını yememesi ve, ahırını sabah açıp akşam kapası karşılığında 2 dirhem verilmesini; mutfakta, fırında ve kış günleri misafirlerin odasında yakılacak odun için günlük 8 dirhem, tuz için günlük 1 dirhem, misafirlerin odalarının aydınlatılması ve hasır için günlük 4 dirhem, yemeklerin mevsimine uygun olarak kabak, ıspanak, biber, soğan, nohut, sarı pirinç yani zerdenin safranı gibi ihtiyaçlar için günlük 4 dirhem, kapların kalaylanması ve diğer ihtiyaçların karşılanması için günlük 2 dirhem tahsis edilmesini, zengin ve fakir misafirlere yemek hazırlamak üzere iyi ve semiz koyun etinden 6 batman alınmasını, bunu yarısının çorbaya tayin edilen pirinçle beraber sabah ve diğer yarısının tayin edilen buğdayla beraber akşam pişirilmesini, misafirler için pişirilecek et ve mübarek gün ve gecelerde pişirilecek yemeğin bu 6 batmandan yapılmasını, bu etin her 400 dirhem için 6 parça yapılmasını, ekmek için günlük 12 batman un alınmasını ve her bir ekmeğin 100 dirhem olmasını, çorba için 4,25 batman pirinç ve 2,5 batman buğday alınmasını; Ramazan ayında her gün dağıtılması için yapılacak pilav ve zerde aşısı için 4 batman pirinç alınmasını, 3 batmanın pilav 1 batmanın zerde aşısı yapılmasını; yine Cuma, regaib, berat gecelerinde, iki bayram ve aşure günlerinin hepsinde 4 batman ayıklanmış temiz pirinç, 8 okka iyi yağ ve zikrolunan mübarek gece ve günlerde zerdeye katılması için 3 okka bal alınmasını, misafirler için bal, paça, reçel ve ekşi ile alakalı yiyecekler ile dane pirinç aşısı ve misafirlerin hayvanlarına yulaf alınması için günlük 20 dirhem tahsis edilmesini; misafirlerden her dört kişi için sabah yemeğine mahsus olmak üzere 400 dirhem ekmek verilmesini, bir tabak paça, bir kase içerisinde iki parça et, iki kepçe çorba, akşam yemeği için 400 dirhem ekmek, bir tabak dane pirinç aşısı, bir kase içerisinde iki parça et ve iki kepçe çorba verilmesini; yemek vaktine yetişemeyen

misafirlerin her biri için, bir ekmek ve 50 dirhem bal verilmesini; medresede görevli muid için her vakitte 300 dirhem ekmek, iki parça et ve iki kepçe çorba; medresede okuyan müstaid talebeye her vakit için 200 dirhem ekmek, bir parça et ve bir kepçe çorba; diğer fukaralar ve ilim tahsil yapan talebe için her vakitte 100 dirhem ekmek, iki kişiye içinde bir parça et bulunan bir kase çorba; imaretin hizmetçilerinden her birine her vakit için, 200 dirhem ekmek, iki parça et, ve iki kepçe çorba verilmesini; zengin ve fakir olduğuna bakılmaksızın tayin edilen yemek dağıtılırken ne eksik ne de fazla verilmesini; adı geçen medrese için müttaki, salih, akli ve nakli ilimlere hakim bir müderris atanması, müstaid ve müstefid olan kişilere belirlenen günlerde ders vermesi, talebenin tekmil ve terbiyesi için çalışması ve karşılığında günlük 30 dirhem almasını; muide 4 dirhem; medresede namaz kıldırmak için tayin olunan imama günlük 2 dirhem; talebe için her hücreye 2 dirhem olmak üzere 24 dirhem; medresenin helasını temizleyen hizmetçiye 1 dirhem verilmesini; Sultanın validesinin emriyle Sorkuoğlanı köyünde inşa ettiği cami ve mescit için Tokat'ta inşa ettiği medrese ve imarethanenin ihtiyaçları karşılandıktan sonra, her sene Amasya ölçeği ile 15 ölçek buğday ayrılmasını bunun, adı geçen caminin hatibine ve devamında hatip olacıklara 5 ölçeğinin verilmesini, imamına 4 ölçek, müezzinine 2 ölçek ve cüzhanlarına aralarında eşit dağıtılmak üzere 4 ölçek buğday verilmesini, vakfa mütevellî olarak kendi yakınlarından Hüseyin Ağa ibn-i Abdullah'ın atanmasını şart koştu (VGMA., df. 740, s. 405, sr. 158; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 179-193).

2.Vakıfların Değerlendirilmesi

2.1. Vâkıfların Sosyal Statüleri

İncelenen dönemle alakalı beş adet vakfiye bulunmaktadır. Bu beş vâkıfın iki tanesi melik, iki tanesi emir bir tanesi ise sultandır. Bu durumda vakıf kurucularının tamamı askeri sınıfa mensuptur.

Bu vakfiyelerden Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi'ye ait vakfiyede, vakıf hem cihan meliklerinin en adili, hem kılıç ikliminin valisi olarak tanıtılmış hem de isminin takiben paşa sıfatı kullanılmıştır. Bunun dışında kendisiyle alakalı başkaca bilgi de bulunmamaktadır. Vakfiyenin tarihi miladi 1452 yılı olduğu göre Mehmed Paşa Selçuklular ya da daha sonra bu bölgede kurulmuş beyliklerden bir hanedana mensup olup Osmanlı bölgeyi fethedince himayesine girmiş paşa unvanı alarak valilik yapmış olduğu düşünülebilir.

Cemaleddin Cemal Bey ise emir sülalesinden olup kendisinin de emir olduğu vakfiyesinde yazmaktadır. Cemal Bey'in de Mehmed Paşa gibi yerel bir bey olduğu daha sonra Osmanlı himayesine girdiği söylenebilir. Hem bey

lakabını kullanması hem de o dönemde Anadolu'nun yerel beylerinin ve Anadolu Selçuklu sultan ve meliklerinin kullanmış olduğu "Taceddin" "Gıyaseddin" gibi bir sıfat olan "Cemalleddin" sıfatını kullanması buna delil olarak gösterilebilir.

Pir Ahmed b. Mehmed Çelebi vakfiyesinde emir-i muazzam olarak tanıtılmaktadır. Kim olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Mehmet Mercan ve Mehmet Emin Ulu tarafından İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinden derlenen Tokat Kitabeleri adlı eserde bu kişi ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre Pir Ahmed Tokat havalisinde hüküm sürmüş Eretna Beyliğine mensup bir melik olduğu, diğer rivayet ise bu kişinin Çelebi Mehmed devrinde Tokat ve Amasya civarlarını yöneten Vali Pir Ahmed olduğu şeklindedir. (Mercan ve Ulu, 2003: 47) İsminin başındaki "pir" sıfatından kendisinin aynı zamanda bir tarikat lideri olduğu da düşünülebilir. Nitekim Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken örf ve adetlerini, dini adap ve erkanlarını beraberlerinde getiren ve bu yolculuk sırasında kafiyeyle liderlik eden dervişler vardır. Bu dervişler Anadolu'da yerleştikleri bölgede hanedanlaşmış soy ve mevki sahibi olmuşlardır (Barkan, 1942: 279-388).

Melik Seyfeddin vakfiyesinde melik sıfatından hariç bir de sadr-ı kebir unvanı kullanılmıştır. Osmanlıdaki sadrazam kelimesini çağrıştırmakla birlikte aynı anlamda kullanılmış olmamalıdır. Vakfiyede zamanın şartları ve çeşitli nedenlerden dolayı vakfiyenin zayı olduğu, bu nedenle şahitler huzurunda vakfin mütevellisi ve hak sahipleri tarafından yeniden yazdırıldığı anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz dönemle ilgili son vakfiye ise Sultan II. Bayezid'e ait vakfiyedir. Vakfın, annesi Gülbahar Hatun hayrına yaptırıldığı vakfiyede geçmektedir. Sultan Bayezid tanımlanırken birçok sıfat kullanılmasına rağmen birkaç sıfatı ilgi çekmektedir. İlginç olan bu sıfatların ise Dört Halife, Emeviler ve Abbasiler döneminde halifelerin kullandığı emire'l mü'minin, imame'l müslimin, zillu'llahi Te'âlâ fi'l alem ve halifetullah gibi sıfatlardır. Henüz Memlûklü Devleti yıkılmamışken ve halifelik makamı Abbasoğullarının elindeyken bu sıfatları kullanması Sultanın kendini bu makama layık gördüğünün bir işareti sayılabilir. Vakfiyedeki diğer ilginç bir ayrıntı ise tarihte veli, derviş padişah olarak bilinen Sultan Bayezid'in, velilerin ve ariflerin sultanı olarak gördüğü Bayezid-i Bistami'nin adaşı olduğunu belirtmesidir.

2.2. Hizmet Amaçlarına ve Ekonomik Gelirlerine Göre Vakıfların Değerlendirilmesi

İncelediğimiz dönemle alakalı olarak vakfedilen yaklaşık yüz yirmi yedi adet köy ve mezra, sekiz adet menzil, bir adet bahçe, iki adet değirmen, bir adet ekmek fırını, iki adet tarıma elverişli arazi ve bir adet sabuncu dükkânın yarı hissesi bulunmaktadır. Bu köy ve mezraların sayısı daha da artabilir Vakfiyelerde bazen bu köy ve mezra isimleri açık bir şekilde yazılırken bazen “Kumnat’taki arazinin tamamı” ya da “Mecidözünde’ki vakıf köy ve mezraların tamamı” şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Vakfedilen köy ve mezralara bakıldığında bugünkü Çankırı, Çorum, Amasya, Sivas ve Tokat şehirlerini içerisine alacak genişlikte olduğu görülmektedir.

Köy ve mezraların diğer mevkuflara göre çok çok fazla olmasının nedeni, halkın temel besin kaynağı olan buğday ve arpanın bu köy ve mezralarda ekilip biçilmesi olmalıdır. Buğday ve arpanın temel besin kaynağı olmasından ötürü dönemin şartları içerisinde getirisinin yüksek olduğu da söylenebilir. Hatta devlet, hububat üretimini denetlemiş, artırılması için teşvikte bulunmuş, bu köy ve mezraların bağ ve bahçeye çevrilmesine asla müsaade etmemiştir. (İnalçık, 2009: 247) Bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti’nde üretim kaynaklarının en önemlisi olan köy ve mezralardaki araziler, aynı zamanda vakıf kurumuna gelir sağlayan en önemli gayrimenkulleri oluşturmaktaydı (Yediyıldız, 2003: 95).

Mevkuflar arasında ikinci sırada menziller yer almaktadır. Menziller genellikle, birkaç kattan oluşan, imar görmüş ve beraberinde çeşitli müştemilatları olan günümüzdeki anlamıyla lüks yaşam yeri olarak adlandırılabilir. (Yediyıldız, 2003: 104) İncelediğimiz vakfiyelerin birinde menzilin özelliklerinden bahsedilmektedir. Buna göre menzil bahçe içerisinde, bir sofa, bir kış odası, bir mahzen ve bir ekmekhaneden oluşmaktadır. (VGMA., df. 582/2, s. 275, sr. 188) Diğer yedi tane menzilin özellikleri belirtilmeden sadece vâkıfın inşa ettiği hankâha yakın olduğu belirtilmektedir. Menziller genellikle süknası (oturma hakkı), kiralanıp elde edilen paranın vâkıfın şartları doğrultusunda harcanması için vakfedilmekteydi. Elimizdeki vakfiyede ise kendi çocuklarının en salihinin oturması için vakfedilmiştir. Diğer yedi tane menzilin nasıl değerlendirileceği konusunda herhangi bir şart bulunmamaktadır.

Bahçe ve tarıma elverişli araziyle kastedilen sebze yetiştirilen ve köylerin ve mahallelerin yakınlarında olan toprak parçaları olmalıdır. Değirmenler ise o dönemin un fabrikaları şeklinde ifade edilebilir. Özellikle buğdayın una çevrilmesi ve kırılarak yemeklik hale getirilmesi değirmenler

tarafından yapılmaktaydı. Ekmek fırını ve sabuncu dükkanının ticari işletmeler olması hasebiyle gelirlerinin vakfedildiği anlaşılmaktadır.

Hizmet amaçlarına göre vakıfları değerlendirmeden önce bu vakıfların kategorilerine göre incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda vakıflar hayri (şer'i) vakıflar, ailevi (ehli) vakıflar ve yarı ailevi vakıflar olarak üç kısma ayırmak mümkündür. Hayri vakıflar vakfedenin vakfettiği menkul ya da gayrimenkulle hiçbir bağının kalmadığı bütün kullanım hakkının ve gelirin Allah rızası için kullanıldığı vakıf türüdür. Ailevi vakıf ise kişinin vakfettiği mallar ve gelirlerin vâkıfın nesli kesilene kadar vakfiyede belirtilen şartlar doğrultusunda aile üyeleri arasında paylaştırıldığı, vâkıfın nesli kesildikten sonra hayır kurumlarının hizmetine sunulduğu vakıf türüdür. Yarı ailevi vakıf ise vakfedilen menkul ya da gayrimenkullerin veya bunlardan elde edilen gelirlerin bir kısmının Allah rızası için harcanıp bir kısmının vakfiyede şartlar doğrultusunda vâkıfın ailesi arasında paylaştırılmasıdır (Yediyıldız, 2003: 14-17; İnanır, 2012: 44-62).

İncelediğimiz vakfiyelerden bir tanesi hayri vakıf, dört tanesi ise yarı ailevi vakıf statüsündedir. Bu vâkıflar, müessesat-ı hayriye kabilinden yani vakfiyede belirtilen şartları taşıyan insanların kendisinden direkt olarak istifade edebileceği bir imarethane, bir medrese, bir zaviye ve bir tane de hankâh inşa etmişlerdir. Bunun dışında genellikle vefat ettikten sonra kendilerine ve akrabaların ruhlarına hediye edilmesi için Ku'ran okunması, mübarek gün ve gecelerde halka tatlı dağıtılması, zaviyelerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması gibi şartlar konulmuştur.

İmaret kelime anlamı olarak ümran, bayındırlık anlamına gelip terim anlam olarak ise yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulan hayır evi şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu,2001: 437). Sultan Bayezid tarafından inşa edilen imarethane bu tanımdan daha farklı ve daha kapsamlıdır. Vakfiyeden anlaşıldığına göre bu imarette, aşevinin yanında bir cami,⁴ misafirlerin konaklayabilmesi için bir han, misafirlerin hayvanlarının karınlarını doyuracak ve geceyi geçirebilecekleri bir ahır, yine kiler, mahzen, ambar, fırın olduğu anlaşılmaktadır. Ferit Devellioğlu'nun tanımında fakir insanların yemek yediği yer şeklinde tanımlanmasına rağmen vakfiyede zengin fakir ayırt edilmeksizin herkese eşit bir şekilde yemek verilmesi şart koşulmuştur. Yine vakfiyedeki şartlara bakıldığında insanlara iki öğün yemek verilmesi istenmiştir. Bu da Süheyl Ünver'in Türk toplumunda öğle yemeği yoktur, kuşluk vaktinde kuvvetli bir kahvaltı yapılır bir de güneş batmadan akşam yemeği yenilirdi, öğle yemeği alışkanlığı bize Tanzimat'la

⁴Tokat'ta bulunan ve Hatuniye Camii olarak adlandırılan cami bu camidir.

birlikte Avrupa'dan geçmiştir görüşüyle örtüşmektedir.⁵ Ancak Pir Ahmed'in vakfiyesini incelediğimizde nesilleri kesildiğinde vakfetmiş olduğu araziden elde edilecek gelirle öğle namazından sonra inşa ettirmiş olduğu zaviyede yolcu olan Müslümanlara fakir ve zengin ayırt etmeksizin yemek verilmesini şart koşması bu görüşle çelişiyor gibi dursa da buranın bir aşevi değil zaviye olması sebebiyle olsa gerektir. İki öğünden kasıt sabah kahvaltısı ve akşam yemeğidir. Her ne kadar vakfiyede misafirler için bal, reçel ve ekşilik alınması şart koşulmuş olsa da kahvaltılık bugünkü anladığımız şekilde olmayıp, sabahleyin paça, iki parça et ve iki kepçe çorbadan ibarettir. Yemeklerde buğdayın ve koyun etinin önemli bir yeri vardır. Gerek Sultan Bayezid gerekse Pir Ahmed'in vakfiyesinde yemeklerde kullanılmak üzere buğday ve koyun eti alınması için tahsisatlar oluşturulmuştur. Vakıfların şartları arasında mübarek gün ve gecelerde Müslümanlara tatlı dağıtılması şartı da ilgi çekmektedir. Günümüzde bayramlarda tatlı ikram etmek kandillerde kandil şekeri dağıtma geleneğinin kökleri buralara dayanıyor olmalıdır. Tatlı olarak bal, helva ve zerde tatlılarının ismi geçmektedir.

Vakfiyelerde bulunan şartlardan biride Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'an okunarak vâkıfın akrabalarının ve vâkıf vefat ettikten sonra kendisinin ruhlarına hediye edilmesini şart koşmasıdır. Pazartesi ve Perşembe günlerinin seçilmesinin temel nedeni ise şu hadis olmalıdır. Ameller Pazartesi ve Perşembe günleri Allaha arz olunur. Ben oruçluymken amellerimin arz olmasını isterim (Tirmizi, Savm/44).

Medresede hangi derslerin okutulması gerektiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak atanacak müderrisin özelliklerinden bahsederken "müttaki, salih, akli ve nakli ilimlere hakim olup" denilerek burada akli ve nakli ilimlerin birlikte okutulduğu sonucu çıkarılabilir. Hankâh ve zaviye ile ilgili detaylı bir bilgi yoktur.

SONUÇ

XV. yy. ikinci yarısındaki incelediğimiz vakfiyelere göre, Tokat şehrinin imarına ve şehrin gelişmesine başta sultan, emir ve melikler olmak üzere askeri sınıf mensubu olan kimseler katılmıştır. Vakıfların tamamı askeri sınıfa mensuptur. Reaya mensup vakıf kurucusunun bulunmaması incelediğimiz döneme ait şer'iyye sicillerinin bulunamamasından kaynaklandığı söylenebilir. (Tokat'a ait tespit edilebilen en erken tarihli defter H. 1186/ M. 1772 tarihine aittir.)

⁵ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.dunyabizim.com/alinti/25977/suheyl-unver-gida-tarihimizde-ogle-yemegi-yoktur>; M. De M. D'ohsson, 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler, , çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, s.29.

Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve belediyelerin hizmet alanına giren işler o dönemde vakıflar aracılığı ile yerine getirilmiştir. Medrese, cami, zaviye, aşevi vb. kurumların bina edilmesi bu sonuca ulaşmamızı sağlayabilir.

Genellikle tarım arazisi vakfedilmiş buradan elde edilecek ürünün galesi (mahsul) vakıflara tahsis edilmiştir. İncelediğimiz belgelere göre Tokat'taki vakıflara gelir getirmesi için henüz han, bedesten hamam gibi ticari işletmeler vakfedilmemiştir.

Kurulan vakıfların yüzde 80'i yarı ailevi vakıftır. Bu da vakıfların toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, beraberinde mirasın bölünerek yok olmasını önlemek ve vâkıfın kendi nesli devam ettiği sürece hazır kazanç sahibi olması düşüncesiyle kurulduğunu göstermektedir. Özellikle vakfedilen gayrimenkullerin bakımının öncelikli olarak yapılmasının şart koşulması ve gelirin artırılması için çaba gösterilmesinin istenmesi buna işaret edebilir.

Yine vakıfların geniş bir istihdam alanı olduğu görülmektedir. Vakfiyedeki şartlardan aşçıdan bulaşıkçıya cüzhandan imam-hatibe kadar birçok alanda insanlara iş sağlandığı anlaşılmaktadır.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Tokat'ta bir darü's-şifa medresesi ve Ankebut adında başka bir medresenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine Sultan II. Bayezid'in annesinin isteği doğrultusunda günümüzde Mecitözü ilçesine bağlı Sorkoğlan köyünde de bir camii yaptırdığı, Tokat merkezde Hamza Bey adında bir zaviyenin var olduğu, müd, kile, dirhem rıtl gibi ölçü birimlerinin kullanıldığı, yemeklerin buğday ve koyun etinden yapıldığı, bununla birlikte kabak biber gibi sebzelerin de yemek yapılırken kullanıldığı, insanlara yaptıkları iş karşılığı para verildiği gibi buğdayın da verilebildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıknel, A (2012). "Tokat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul, TDV Yayınları, s.219-223.

Açıknel, A., ve Sağırılı, A. (2005). Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Tokat.

Barkan, Ö. L. (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devrinin

Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, Ankara, 2, s.279-388.

Devellioğlu, F. (2001). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Ankara, Kitabevi Yayınları.

İnalçık, H. (2009). Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnanır, A. (2012). “İbn Kemal’in “Risâle Fî Duhûli Veledi’l-Bint Fi’l-Mevkûf Ala Evlâdi’l-Evlâd” Adlı Risalesi Bağlamında Osmanlı Zürrî (Evlâtlık-Evladiye) Vakıf Uygulamasında “Evlâd’ül-Evlâd” Meselesi”, Tokat, Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi 2, s. 44-62.

Mercan, M., ve Ulu, M. M. (2003). Tokat Kitabeleri, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi.

Yediyıldız, B. (2012). “Vakıf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 42, İstanbul, TDV Yayınları, s. 479-486.

Yediyıldız, B. (2003). XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi Vakfiyesi”, Defter No: 582/2, Sayfa No: (s.) 275, Sıra No: (sr.) 275.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Pir Ahmed Bey bin Mehmed Bey Çelebi bin Ali Bey Vakfiyesi”, Defter No: 482, Sayfa No: 115, Sıra No: 3.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Melik Seyfeddin Vakfiyesi”, Defter No: 608/1, Sayfa No: 291, Sıra No: 322.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Bayezid b. Mehmed Vakfiyesi, Defter No: 740, Sayfa No: 405, Sıra No: 158.